

Sanat ve Çevre Kirliliği Kapsamında Alejandro Durán ve Dmitry Morozov'un Eser Analizleri

Analysis of Alejandro Durán's Work in the Context of Art and Environmental Pollution

ÖZET

Bu çalışma, sanatçıların çevre kirliliği sorunlarına karşı verdikleri tepkileri ve bu tepkilerin sanatsal üretimlerine yansımalarını incelemektedir. Çevre kirliliği temalı sanat eserlerinin sanatsal ve eleştirel değerlerini, sanatçıların tepkilerini ve eserlerin toplumsal etkileri araştırılmıştır. Çalışmada çağdaş sanatçılar Alejandro Durán ve Dmitry Morozov'un eserlerinin detaylı analizlerini içermektedir. Durán'ın "Washed Up" ve Morozov'un "Dioxide" adlı eserleri, çevre kirliliği teması çerçevesinde incelenmiş ve bu eserlerin estetik, kavramsal ve toplumsal boyutları analiz edilmiştir. Sanat eserlerinin sanatsal ve eleştirel değerleri, sanatçıların niyetleri ve eserlerin toplumsal etkileri araştırılmıştır. Çalışma yalnızca belirli sanatçıların eserlerine odaklanmakta ve bu nedenle geniş bir sanatçı kitlesinin tepkilerini kapsamamaktadır. Bulgular, sanatçıların çevre kirliliği sorununa yönelik eleştirilerinin genellikle güçlü bir protesto ve bilinçlendirme amacı taşıdığını, bu eserlerin toplumda çevresel duyarlılığı artırmada etkili olduğunu göstermektedir. Bu makale sanatın çevresel sorunlara dikkat çekmedeki kritik rolünü ve sanatçıların çevresel sürdürülebilirliğe olan katkılarını vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Doğa, Çevre Kirliliği, Toplumsal Bilinç.

ABSTRACT

This study examines the responses of artists to environmental pollution issues and the reflections of these responses in their artistic productions. The artistic and critical values of artworks themed around environmental pollution, the reactions of the artists, and the social impacts of these works have been investigated. The study includes detailed analyses of the works of contemporary artists Alejandro Durán and Dmitry Morozov. Durán's "Washed Up" and Morozov's "Dioxide" are examined within the framework of the environmental pollution theme, and the aesthetic, conceptual, and social dimensions of these works are analyzed. The study focuses exclusively on the works of specific artists and therefore does not encompass the responses of a broader range of artists. The findings indicate that the artists' critiques of environmental pollution issues generally carry a strong protest and awareness-raising purpose, and these works are effective in increasing environmental awareness in society. This article highlights the critical role of art in drawing attention to environmental issues and underscores the contributions of artists to environmental sustainability.

Keywords: Art, Nature, Environmental Pollution, Social Consciousness

GİRİŞ

19. yüzyılda sanayi devrimin tetiklediği teknolojik ve ekonomik dönüşümler, kırsal alanlardan şehirlere kitlesel göçü başlatmıştır. Şehirlerin artan nüfusuyla ve doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı ile doğada meydana getireceği zararlar ihmal edilmiştir. Özellikle fosil yakıtların kullanımındaki artış, ormanlık alanların yok edilmesi, sera gazı emisyonlarının yükselmesi gibi faktörler küresel ısınmaya neden olmuştur. Özellikle büyük şehirlerdeki egzoz gazı, fabrika dumanları, zehirli gazların salınımı hava kirliliğinin en büyük nedenidir. Bu zehirli gazlar insanların yaşam kalitesini düşürmektedir. "Ulaşım araçlarındaki artış ile yeşil alanlar arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu açıktır. Ulaşım araçlarındaki (kara ve havayolları) artış, yeni yolların ve otoparkların yapılmasını zorunlu kılmaktadır" (Kozak 1992: 31). Plastik atıklar ise modern dünyada ciddi çevresel sorunlara yol açan önemli bir meseledir. "Plastik ürünlerin daha kolay elde edilmesi, ucuz olması, kolay taşınabilir olması, esnek ve hijyenik olması gibi nedenlerden dolayı 20. yüzyılda diğer ürünlere göre daha çok ve daha yaygın kullanılmaya başlanmıştır" (Kayan, Küçük 2020:408). Mikroplastiklerin içme suyuna ve deniz ürünlerine karışması, bu toksinlerin insanlara da bulaşmasına neden olmaktadır. Uzun vadede bu durum, kanser, bağışıklık sistemi bozuklukları ve gelişimsel bozukluklar gibi ciddi sağlık problemlerine yol açabilir. "Birçok avantajına karşılık plastiklerin atıldıklarında uzun süre doğada varlığını sürdürmesi, onları çevre açısından önemli bir tehdit haline getirmektedir. Sentetik polimerlerin doğada bozunması için çok uzun bir süre gerekmektedir" (Karakehya 2013:781). Doğal çevrenin korunması, ekolojik dengeyi muhafaza etme ve çevresel kirliliğini minimize etme çabaları, uzun vadeli bilimsel araştırmaların teşvik edilmesini gerektirmektedir. Ayrıca, gelecek nesillere doğa

Evrım Özeskici¹
Kemal Özgören²

How to Cite This Article
Özeskici, E. & Özgören, K. (2024).
"Sanat ve Çevre Kirliliği
Kapsamında Alejandro Durán ve
Dmitry Morozov'un Eser
Analizleri" International Social
Sciences Studies Journal, (e-
ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:6;
pp:1089-1094. DOI:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.12592839>

Arrival: 11 May 2024
Published: 29 June 2024

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

¹ Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Uşak, Türkiye. ORCID: 0000-0003-1491-3487

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı, Uşak, Türkiye. ORCID: 0009-0003-9525-1397

bilincinin kazandırılması, bu alandaki sürdürülebilir gelişmeler için temel bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, çevre eğitimi ve farkındalık yaratma programları ile ekolojik sorumluluk anlayışının toplumun her kesimine yayılmasında kritik bir rol oynamaktadır. “Ancak sanatçı, hangi amaçla sanatı üretirse üretsin, sanat; duygu ve düşüncelerin yorumlanıp, sembollere dönüşerek dışa vurmasıdır. Sanat, nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin, dışa yansıdığı andan itibaren iç iletişim, dış iletişime dönüşerek toplumsal çevreye mal olur” (Ören 2015:212). Dolayısıyla sanat eserleri bireysel ifadelerden ziyade toplumsal bir çerçevede etkileşime girer ve izleyiciler arasında yeni anlamlar kurar. Bu durum, sanatın gücüyle çevre kirliliği gibi toplumsal sorunlara da dikkat çeker; insanları bu konularda farkındalık kazanmaya çalışmaktadır.

“Son zamanlarda güncel sanat alanında doğal dünyayı sadece bir ilham kaynağı ya da temsil edilecek bir konu olarak ele almaktan öte doğrudan etkilenilmesi düşünülen bir alan – yaratıcı araçlarla dönüştürülecek ve iyileştirilecek bir eylem alanı olarak görme eğilimi giderek artmaktadır” (Ertuğrul Tomsuk 2022:908). Günümüzde sanat, sadece estetik bir deneyim sunmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve çevresel meselelere dikkat çekme ve farkındalık yaratma gücüne sahiptir. Toplumda çevre bilincinin oluşturulmasında sanatçılar da kendini sorumlu hissetmektedir. Sanatçıların çevre kirliliği için gösterdiği çaba bu sorununun daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır. Bu sanatçılar; gerek fotoğraf, video sanatı ve diğer görsel medya araçlarını kullanarak çevreyi direk kirlilik sağlayan plastik gibi atıklardan eserler üreterek bu soruna dikkat çekmektedir. Bu eserler, soyut kavramları somut hale getirerek çevresel sorunlarını izleyicilere daha net bir şekilde göstermektedir. Sanatçılar, çevresel sorunları ele alarak, toplumun dikkatini bu konulara çeker ve politikaların değiştirilmesi veya çevresel sürdürülebilirliği teşvik eden hareketlere katılımı teşvik etmektedir. Arazi sanatları, çevre temalı tiyatro oyunları, müzik performansları, izleyicilerin çevresel sorunlarla ilgili farkındalıklarını arttırmaktadır ve onları eyleme geçmeye teşvik etmektedir.

ÇAĞDAŞ SANATTA ÇEVRESEL SORUNLAR VE TEPKİSEL YAKLAŞIMLAR

Çağdaş sanatta, çevre sorunlarına dikkat çekmek, doğa ile insan arasındaki ilişkileri yeniden değerlendirmek ve sürdürülebilirlik konularında farkındalık yaratmak amacıyla çeşitli tepki ve yaklaşımlar geliştirmiştir. Çağdaş sanatın ekolojik ve çevresel meselelerle ilişkisi, hem estetik hem de politik düzeyde önemli bir yer tutmaktadır. Çevresel sorunlara verilen tepkiler, yalnızca fiziksel müdahalelerle sınırlı kalmamaktadır. Dijital sanat ve yeni medya sanatçıları da çevresel farkındalık yaratmak amacıyla yenilikçi yollar kullanmaktadır. “Sanat bir tür farkındalık çağrısına dönüştü ve bu dönemde sanatçılar da doğa ve insan uyumunu sağlayacak yeni yollar aramaya başladı. Bundan sonra yeryüzü sınırsız malzemeye sahip ve uçsuz bucaksız bir sergi mekânı olarak sanatçıların dikkatini çekti” (Oğuz 2015:56). Olafur Eliasson'un *Ice Watch* projesi de bu bağlamda dikkat çekicidir. Eliasson, Grönland'dan getirdiği buz bloklarını şehir merkezlerine yerleştirerek, küresel ısınmanın etkilerini somut bir biçimde izleyicilere sunmuştur (<https://olafureliasson.net/artwork/ice-watch-2014/>). Sanatçılar, yerel topluluklarla da işbirliği yaparak, çevresel sorunlara yönelik ortak çözümler geliştirmeye çalışır. Mel Chin'in *Revival Field* projesi, kirlenmiş toprakları bitkisel fitoremediasyon yoluyla temizlemeyi amaçlayan bir çalışma olarak bu tür bir işbirliğinin başarılı bir örneğidir (<https://melchin.org/oeuvre/revival-field/>). Chin, bu projede sanatın iyileştirici gücünü ve toplumsal değişim yaratma potansiyelini vurgulamıştır. Bu tür projeler, izleyicilerin çevre sorunlarına ilişkin algılarını değiştirmekte ve çevresel eylem için bir çağrı niteliği taşımaktadır. “Beuys gibi yapıtının kendinden sonra da devam edebilmesi sürecine hayran olan Mel Chin, gerçekleştirdiği işin kendi kendini besleyen bir yapısı olması ve kendi yaşamını kendi başına devam ettirebileceğini kanıtlayabilmiş olması gerektiğini söylemektedir” (Oğuz 2015:59).

Ekolojik sanat, Land Art, dijital sanat ve toplumsal katılım gibi farklı yöntemler, sanatçıların çevre krizine dikkat çekme ve bu konuda farkındalık yaratma çabalarının birer yansımasıdır. Bu yaklaşımlar, sanatın estetik değerinin ötesinde, politik ve toplumsal değişim için bir araç olabileceğini göstermektedir.

Ekolojik sanat üretimlerinde kullanılan malzemeler geleneksel sanatın sınırlarını aşan bir özelliğe sahiptir. Sanatçıların çoğunlukla sıradan, doğal ve geri dönüşümlü materyalleri kullandığı görülmektedir. Ancak sanatçılar ekolojik ve kültürel restorasyonla da ilgilendikleri için metinleri, fotoğrafları çeşitli bilimsel raporları kirlenmiş ve hasar görmüş alanlara insanların dikkatini çekmek ve o alanları yeniden kazanmak için kullanmışlardır (Güngör 2017:1003).

İki çağdaş sanatçı olan Durán ve Mozorov, alışılmışın dışında ve yenilikçi yöntemlerle çevre bilincini arttırmaktadırlar. Durán'ın doğal materyalleri kullanarak yaptığı sanatsal müdahaleler ve Morozov'un teknolojiyi sanata entegre etme biçimi, çevre sanatının farklı ve etkili örneklerini sunmaktadır. Durán, sanatında sürdürülebilirlik ve geri dönüşüm temalarını işlemektedir. Plastik atıkları topladığı alanlarda onları yeniden düzenleyerek, hem estetik bir görünüm sunmaktadır hem de atıkların doğaya verdiği zararı somut bir şekilde

göstermektedir. Dmitry Morozov ise teknolojiyi ve sanatı birleştirerek çevresel mesajlar iletmektedir. Morozov'un çalışmaları, çevresel verileri görselleştirerek izleyicilere bu verilerin somut etkilerini göstermektedir.

ÇEVRESEL SORUNLAR BAĞLAMINDA ALEJANDRO DURÁN'IN VE DMİTRY MOROZOV'UN ESER ANALİZLERİ

Alejandro Durán ve Plastik Atıklar

Meksika doğumlu olan Alejandro Durán, çevre kirliliği ve okyanuslardaki plastik atık sorunu üzerine projeler yapan bir sanatçıdır. Meksika sahillerinden topladığı plastik atık ve çöpleri enstalasyonlara dönüştürmektedir. Dünyadaki plastik atıkların doğal ekosistem üzerindeki yıkıcı etkilerine dikkat çekmektedir. Sanatçının bu enstalasyonları ilk bakıldığında göze hoş bir manzara gibi gelse de üzerinde biraz düşünüldüğünde işin vahametini gözler önüne sermektedir.

Meksika'nın federal olarak korunan en büyük doğa rezervlerinden biri olan ve UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan Sian Ka'an'ın kıyısı boyunca tüm dünyadan akıntılar yoluyla gelen plastik atıkların kıyıya vurduğunu fark etti. Dünya mirasında olan bu doğa harikası yerin tek kullanımlık, geri dönüştürülemeyen plastiklerden oluşan yığınlarla dolu olması sanatçının dikkatini çekmiştir. Sanatçı'nın MuseumWeek dergisine verdiği röportajda belirttiği gibi, tanık olduğu bu duruma tepkisiz kalamamıştır.

Bu projenin konsepti önyargılı fikirlerden kaynaklanmadı; daha ziyade Sian Ka'an'daki duruma ilk elden tanık olmanın doğrudan bir tepkisi olarak ortaya çıktı. Meksika'nın bu muhteşem kıyı şeridini ziyaret ettiğimde, buranın bir çöplüğe benzemesine hazırlıklı değildim. İlk baştaki tiksintime rağmen, bu malzemeden anlamlı bir şey yaratmayı seçtim; sentetik plastiğin doğal çevreye yoğun bir şekilde sızmasını tasvir ettim (<https://museum-week.org/magazine/2024/02/28/transforming-chaos-dialogue-with-environmental-artist-alejandro-duran/>).

Enstalasyonlarında nehirleri, meyveleri, çiçekleri taklit ederek plastiğin doğal çevreye sızmasını yansıtmaktadır. Hayatımızdaki tek kullanımlık bu eşyaların doğaya verdiği zararı gözler önüne sermektedir (<https://alejandroduran.com/washedupphotoseries>).

Resim1. Alejandro Durán, Riachuelo (Brook), 2017

Kaynak: <https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/5de0a7f224b1dd71d8856f9f/a5293726-43a2-4265-8ed3-cf7055070919/Riachuelo+2017.jpg>

Riachuelo *Brook* adlı eserinde, doğada karşılaşılabileceğimiz bir dereyi temsil eden bir kompozisyon yer almaktadır. Ancak suyun doğal akışını değil, farklı renk ve boyutlardaki plastik atıkların oluşturduğu bir akışı görmekteyiz. Plastik kapaklar, şişeler, oyuncak parçaları gibi çeşitli nesnelere, dikkatlice ve sanatsal bir düzenle yerleştirilmiştir.

Bu düzenleme, doğanın estetiği ile insan yapımı atıkların yarattığı kontrastı keskin bir şekilde ortaya koymaktadır. Eser, plastik kirliliğinin deniz ekosistemleri üzerindeki yıkıcı etkilerini ve insanların çevreye olan sorumsuz davranışlarını eleştirmektedir. Durán, plastik atıkların sadece bir kirlilik unsuru olmadığını, aynı zamanda küresel bir sorun olduğunu vurgulamaktadır. Farklı ülkelerden gelen atıklar, kirliliğin sınır tanımadığını ve uluslararası bir işbirliğini gerektirdiğini göstermektedir. Sanatçı, estetik ve çevre bilinci arasında köprü kurarak izleyiciyi hem görsel hem de düşünsel bir yolculuğa çıkarmaktadır. Bu eser, çevre sorunlarına sanatsal bir perspektiften yaklaşmanın ve toplumda farkındalık yaratmanın etkili bir yolu olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, *Riachuelo (Brook)*, hem görsel açıdan etkileyici hem de mesaj açısından güçlü bir eserdir. Alejandro Durán, bu eser aracılığıyla, plastik kirliliğinin küresel bir sorun olduğunu ve her bireyin bu sorunun çözümüne katkıda bulunabileceğini vurgulamaktadır. Bu eser, çevre bilincini artırmaya yönelik önemli bir sanat çalışmasıdır ve izleyicileri doğaya daha duyarlı olmaya teşvik etmektedir.

Dmitry Morozov ve Hava Kirliliği Görselleştirmesi

Dmitry Morozov, takma adıyla [::vtol::](https://vtol.cc/) olarak bilinmektedir (<https://vtol.cc/>). Çağdaş medya olarak sanatçısı olarak bilinen Morozov, özellikle teknolojinin imkanlarını sanatının bir parçası olarak kullanmaktadır. Morozov'un en son projelerinden biri olan *Digioxide*, sanat ve teknolojiyi bir araya getiren etkileyici bir projedir. *Digioxide*'nin öne çıkan özelliklerinden biri, izleyicilerin doğayla olan etkileşimini güçlendirmesidir. Sanatı, doğayı ve teknolojiyi bir araya getirerek, insanın doğa ile olan ilişkisini sanatsal bir bakış açısıyla izleyiciye sunmaktadır. Şehir yaşamını teknolojinin yardımıyla keşfederken, izleyicilere şehrin havasını görüntüyle keşfetme fırsatı sunmaktadır.

Digioxide projesinde hava kirliliği sensörleri, çevrede bulunan hava kirlenmelerinin konsantrasyonlarını ölçmek için kullanılmaktadır. Bu sensörler genellikle partikül madde, karbon monoksit, azot dioksit gibi kirlenmeleri algılamakta ve bu verileri gerçek zamanlı olarak toplamaktadır. Sensörler, hava kalitesi seviyelerini sürekli olarak izleyerek çevresel durumun objektif bir göstergesini sağlamaktadır.

Sensörlerden gelen veriler, bir veri işleme birimi tarafından analiz edilmekte ve işlenmektedir. Bu işlem, mikrodenetleyiciler, bilgisayarlar veya benzeri cihazlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Veri işleme birimi, toplanan verileri işlemekte, çevresel durumun belirli parametrelerini çıkarmakta ve sanatsal çıktılarının oluşturulması için gerekli olan veriyi hazırlamaktadır. İşlenmiş veriler ile hava kirliliği seviyelerine bağlı olarak renklerin ve ışık yoğunluğunun değiştiği dinamik bir ortam oluşturmaktadır. Düşük kirlilik seviyelerinde daha sakin ve yumuşak renkler kullanılırken, yüksek kirlilik seviyelerinde daha canlı ve belirgin renkler tercih edilmektedir. Koyu renkler duman ve araba egzozu gibi kirlenmeleri ifade ederken yeşil temiz hava anlamına gelmektedir. Bu desenler ve hareketler, hava kirliliğinin dinamik doğasını vurgulamaktadır ve izleyicilere çevresel durumun değişkenliğini göstermektedir. Görsel özellikler, farklı materyallerin ve yüzeylerin kullanımıyla çeşitlendirilmektedir. Hava kirliliği seviyelerine göre değişen dokular veya yansıtıcı yüzeyler kullanılmakta olup, bu dokular ve yüzeyler ile izleyicilere farklı duyuusal deneyimler sunarken ve eserin estetik zenginliğini arttırmaktadır.

Resim2. Görselleştirilen Kirlilik, Dmitry Morozov

Kaynak : https://tf-cmsv2-smithsonianmag-media.s3.amazonaws.com/filer/d9/b8/d9b86288-12c0-4d93-95bd-795364577599/pollution_art_final.jpg

Buradaki görsel de Moskova'nın çeşitli yerlerinden farklı veriler elde etmiştir. Aynı zamanda Morozov "Ne kadar çok kirlilik elde edersem görüntüler o kadar güzel oluyor" demektedir ve bunu ironik bulmaktadır (<https://www.wired.com/2014/07/a-clever-device-that-turns-polluted-air-into-art/>). Bu renk ve ışık oyunları, izleyicilere hava kirliliğinin görsel bir temsilini sunmaktadır. Hava kirliliği verileri, çeşitli desenler ve hareketlerle görsel olarak ifade edilmektedir. Kirleticilerin yoğunluğuna göre değişen dalgalı desenler veya dairesel hareketler kullanılmaktadır.

SONUÇ

Hem Alejandro Durán'ın *Washed Up* serisi hem de Dmitry Morozov'un *Digioxide*'nin amacı, çevresel kirlilik gibi önemli bir konuyu sanatsal bir deneyim aracılığıyla izleyicilere iletmek ve bu yolla çevresel farkındalığı artırmaktır. İzleyicilerin çevresel konular hakkında düşüncelerini ve duygusal bir bağ kurmalarını sağlamaktır. Çevre kirliliğinin olumsuz etkilerini somut bir şekilde deneyimleyebilecekleri bir ortam sunarak izleyicileri çevre konuları hakkında düşünmeye teşvik etmektedir. Sanatçılar doğaya verilen zararları estetik ve görsel bir ifadeyle ele alarak, izleyicilerin duygusal bir bağ kurmasını ve çevresel sorunlara karşı daha duyarlı olmalarını sağlamaktadır. Çevresel sorunların sanatsal bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlayarak toplumda farkındalık amacı taşımaktadır. Çevresel sorunlar genellikle soyut kavramlar olarak algılanır ve geniş kitlelere ulaşmakta zorluk çekmektedir. Ancak, teknolojinin de yardımıyla oluşturulan sanat eserleri bu tür sorunları somutlaştırarak ve duygusal olarak etkileyici bir deneyim sunarak, insanların bu konular hakkında derinlemesine düşüncelerini ve harekete geçmelerini sağlama amacı taşımaktadır.

Sanatçılar, insanları bilerek veya bilmeyerek doğaya verdikleri zararları gösterme amacı taşımışlar ve bunu bir amaç olarak benimsemişlerdir. Eserler izleyicilerde çevre bilinci ve farkındalığı artırmak amaçındadır. Bu tür sanat eserleri, insanları çevresel sorunlara karşı duyarlı olmaya teşvik eder ve çevre bilincinin artırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, sanatın gücüyle çevresel farkındalığın artırılması, daha sürdürülebilir bir gelecek için önemlidir. Doğal çevrenin bütün yönleri ile korunması, toplumların üzerinde durmaları gereken sorunlardan birisidir.

İzleyicilerin çevresel konular hakkında bilinçlenmesine katkıda bulunmanın yanı sıra, siyasetçilerin de çevre politikaları konusunda harekete geçmeye teşvik etme amacı gütmektedir. Çevre sorunlarının ele alınmasında sanatın toplumsal etkisini göstermekte ve çevre bilincinin artırılmasına katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Güngör, M. (2017). Bir Kimlik İnşası Olarak Ulus-Devlet Yurttaşlığı ve Yurttaşlık Kavramının Dönüşümü. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(2), 438-464. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.304070>

Karakehya, N. (2013). Tüketim toplumunun çevresel etkileri. International Conference On Eurasian Economies, Session 6C: Bölgesel Konular, 778, 782.

Kozak, M. (1992). Çevre Kirliliğinin Oluşum Nedenleri. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(4), 30-32

Kayan, A., & Küçük, A. (2020). Plastik Kirliliğin Çevresel Zararları ve Çözüm Önerileri. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(2), 403-427.

Oğuz, D. (2015). Sanat Perspektifinden Çevre Sorunları. Sanat Ve Tasarım Dergisi, 5(8), 48-61. <https://doi.org/10.20488/www-std-anadolu-edu-tr.220239>

Ören, Ş. (2015). Sanatın Doğuşunda İletişimle Sralarındaki Varoluşsal Birliktelik ve Sanat Eyleminde Psikolojik İletişimin Önemi. Atatürk İletişim Dergisi(8), 207-226.

Ertuğrul Tomsuk, E. (2022) Beuys ve Doğa İlişkisi Bağlamında Sanatın İyileştirme Gücü. ulakbilge, 76, 907-916. doi: 10.7816/ulakbilge-10-76-01

GÖRSEL KAYNAKÇA

URL 1 <https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/5de0a7f224b1dd71d8856f9f/a5293726-43a2-4265-8ed3-cf7055070919/Riachuelo+2017.jpg> (Erişim tarihi: 20 Nisan 2024)

URL 2 https://tf-cmsv2-smithsonianmag-media.s3.amazonaws.com/filer/d9/b8/d9b86288-12c0-4d93-95bd-795364577599/pollution_art_final.jpg (Erişim tarihi: 25 Nisan 2024.)

İNTERNET KAYNAKÇASI

URL <https://alejandroduran.com/washedupphotoseries> (Erişim tarihi: 20 Nisan 2024)

URL <https://www.melchin.org/oeuvre/revival-field/> (Erişim tarihi: 14 Nisan 2024)

URL <https://www.museum-week.org/magazine/2024/02/28/transforming-chaos-dialogue-with-environmental-artist-alejandro-duran/> (Erişim tarihi: 20 Nisan 2024)

URL <https://vtol.cc/> (Erişim tarihi: 15 Nisan 2024)

URL <https://www.wired.com/2014/07/a-clever-device-that-turns-polluted-air-into-art/> (Erişim tarihi: 16 Nisan 2024)